

Живан Стојковић,
историчар
Лесковац

УДК 94(497.11)''1916''
342.4(497.11)''1916''

ИНТЕРПЕЛАЦИЈЕ У НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ НА КРФУ 1916. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: Поводом великог јубилеја у светској, па и српској историји - сто година од завршетка Првог светског рата година 2018. биће значајна по бројним књигама које су посвећене овом великом догађају, научним скуповима, симпозијумима, трибинама, стручним расправама и осталим манифестацијама. Наравно, човечанство не може бити задовољно оваквим годишњицама које су га фактички уназађивале у свим доменима друштвеног и културног развоја. Међутим, оне пружају могућност јасног закључка да слобода човека нема цену, а империјалистичка политика неких земаља мора коначно да сиђе са историјске позорнице. Краљевина Србија била је жртва таквог безумног хода човечанства и била је приморана да учини јединствен подухват у историји ратовања, измештајући своју војску, а и велики број цивила, на територију друге државе, да би опорављена наставила борбу за ослобођење окупираних домовина заједно са Савезницима. Исправност таквог подухвата могу процењивати само велики војни и политички стручњаци, али фактографија је немилосрдна. Уз херојство оних који су били спремни животе да положи домовина је уз помоћ Савезника ослобођена. Након сто година може се вршити објективна анализа тих догађаја, без опасности да буде пристрасна.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Народна скупштина, Краљевска влада, министри, војска, интерпелације

Средином друге деценије двадесетог века, 1914. године, на територији Краљевине Србије започео је Први светски рат чија су ратна дејства трајала до 11. новембра 1918. године, када је закључено примирје и започели су мировни преговори окончани 1920. године. Имајући у обзир да је Краљевина Србија била актер и балканских ратова 1912. и 1913. године, петогодишњи период ратног ангажовања оставио је велике последице у њеном развоју, како привредном, тако и политичком. Ослободилачки карактер ових ратова омогућио је исказивање великог патриотизма и јунаштва, што је било потврђено и ангажовањем на страни Антанте у Великом рату, названом тако вероватно зато што се радило о специфичном и јединственом ангажовању српске војске, после напуштања земље

1915. године и укључивања у наставак борбе за ослобађање домовине са територије друге земље, односно на Солунском фронту. Оно пак што је неуобичајено у ратној историји Европе то је чињеница да је своју земљу српска војска напустила, заједно са краљем, Владом, Народном скупштином, чиновништвом и бројним цивилима. Не улазећи у оцену исправности такве одлуке, што може бити предмет анализе војних стручњака, али и мултидисциплинарних истраживања за оцену успеха и последица, може се с правом устврдити да су српско војно руководство, официри, војници, па и цивилно становништво, показали више од издржљивости, одлучности, спремности на жртве да се и са територије друге земље, заједно са савезницима, настави борба за ослобађање окупиране домовине, испољавајући невиђено јунаштво на сваком делу фронта и изазивајући дивљење припаднике војске осталих земаља на Солунском фронту.

Сјајне победе на Церу и Колубари у првој години рата показале су сву јачину духа српског војника, али за тако малу земљу каква је била Краљевина Србија ово ратовање деловало је исцрпљујуће, па кад се томе дода болест и истрошеност опреме и оружја, као и издаја Бугарске, која се приклонила Аустро-Угарској, односно Тројном савезу, започео је поход српске војске преко Албаније и Црне Горе до Грчке, како би се спасило њено језгро за наставак борбе за ослобођење. Међутим, ван тог плана, са војском се повлачило и цивилно становништво уз натчовечанске напоре да се пешице савладају скоро непроходни простори, уз непријатељски однос локалног становништва. Али, истовремено, то су учинили Краљ са Владом и народним посланицима. Српска војска прихваћена је на острву Крфу као и већи део народних посланика и цивилног становништва. Један број народних посланика остао је у Србији, мањи у Француској и Швајцарској, а највише их је било на Крфу. Чудна ситуација да се законодавна, судска и извршна власт налазила ван своје територије наметнула је питање њеног могућег рада и утицаја њених одлука на окупираној територији Краљевине Србије. Како се окупација сматрала привременом, а спремност да се ослободи домовина уз помоћ Савезника извесна, уследио је и енергичан захтев народних посланика на Крфу да Народна скупштина настави са радом и доноси одлуке које ће бити у функцији остваривања основног циља – ослобођење земље од окупатора, као и наставак функционисања свих органа власти. Због предстојеће ратне опасности ванредна седница Народна скупштина била је заказана за 12. јули 1914. године у Нишу, али је убрзо затим, 28. јула Аустро-Угарска објавила рат Краљевини Србији, тако да је њен рад могао бити настављен Указом у име Краља Петра I наследника престола Александра тек 1916. године на Крфу, где је радила од 28. августа до 9. октобра, на изричит захтев народних посланика. Из земље је изашло 125 посланика, а овој седници је присуствовало 98.

Краљевску владу су чинили: председник Министарског савета и министар иностраних дела Никола Пашић, министар просвете и црквених послова Љубомир Давидовић, министар грађевина Милорад Драшковић, министар унутрашњих дела Љуба Јовановић, министар правде Марко Ђуричић, министар народне привреде др Војислав Маринковић, министар финансија др Момчило Нинчић и министар војни ђенерал Божидар Терзић. Председништво Народне скупштине чинили су: Андра Николић, председник Државног савета, први потпредседник економ Милован Лазаревић из Лазаревца и други потпредседник Ђока Брачинац, трговац из Ражња.

Прва интерпелација била је упућена председнику Владе Краљевине Србије и министру иностраних дела Николи Пашићу. Тражено је да саопшти Народној скупштини да ли зна како поступају војне и цивилне власти аустроугарске и бугарске у Србији. Затим, да ли је Краљевска влада покушала да помогне српском народу у Србији и на који начин је то учинила, шта је Влада до тада учинила да избегли српски грађани дођу у везу са својим породицама које су остале у Србији? Затим, да ли је српско становништво одвођено у Аустро-Угарску и Бугарску и ако је одвођено како се са њим поступало и на шта је било употребљено? И, најзад, да ли је Влада сазнала да аустроугарске власти воде некакву истрагу у вези са Сарајевским атентатом и да ли је Влада у вези са тим уложила протест?

На тој првој седници 13 народних посланика је упутило интерпелацију председнику Владе и министру унутрашњих дела Николи Пашићу, која говори о врло немилом догађају, до краја неразјашњеном. Наиме, радило се о одлуци Краљевске владе да се сви српски младићи од 16 година и старији евакуишу са територија са којих се српска војска повлачила, како не би пали у руке непријатељу, а са њима су били евакуисани и српски регрути. Замисао је била добра, а било је у плану и да се обучавају ратној вештини како би заменили старе борце. Међутим, како се наводи у интерпелацији, „по путевима приликом повлачења кроз Албанију ти су младићи предани на милост и немилост суровим приликама Албанским без икакве помоћи и бриге државних власти, којима су били поверени, остављали своје младалачке кости, а кад су тако десетковани дошли до близу границе Грчке, онда су по нечијој наредби враћени натраг, идући Драчу, кроз најнезгодније кршеве Албанске и за време зимских дана, без леба, без одела, без обуће и санитетске помоћи да се сасвим упропасте“. О томе ко треба да брине о њиховом повлачењу расправљало се све до Охрида и тек тада је одлучено да о њима треба да брину војне, а не цивилне власти. Зато је затражен одговор каква је била наредба о евакуацији омладине и регрута, кад је издата и коме је било поверено старање о њима. Колико је приближно тих регрута и омладине изведено из Србије, колико их је спасено и колико је још у животу? Затим, зашто ти регрути и омладина нису преведени у Грчку,

кад су били близу њене границе и кад су се могли спасити глади, зиме и болести, већ су по најгорем времену и без икаквих животних средстава, оголели, боси и болесни враћени кроз Албанију у Драч. И, најзад, да ли је у вези са овим вршена било каква истрага и какви су резултати и да ли су нађени кривци за ову драму? Међутим, даљи развој догађаја у рату и његовом исходу оставио је ово питање неразјашњено.

Како је повлачење српске војске и цивилног становништва врло сложена операција, у првом реду због безбедности, али и осталих потреба, министру унутрашњих дела је упућена интерпелација колико је примљено добровољних прилога за време рата у српском новцу и стварима на име помоћи болницама, пострадалима у рату, избеглицама и рањеним војницима, од којих лица и на шта су прилози употребљени, затим, ко је располагао добивеним прилозима и да ли су до сада публиковани спискови лица која су давала и лица и установа које су прилоге примали?

За функционисање разних установа и надлештава, појединаца и целокупног државног апарата који је измештен из земље, као и војске важна је била интерпелација која је упућена министру финансија са захтевом да се добије одговор колико је било новчаница у оптицају до 1. октобра 1915. године, када је Србија била нападнута удруженим аустроугарским и бугарским снагама, за покриће тих новчаница, колико је било металне подлоге код Народне банке, а колико државне. Затим, колико је било старих новчаница у депоу Народне банке и колико металног новца? Даље, да ли је код избеглица из Србије у било ком делу Европе утврђено колико су поседовали новчаница, а посебно колико у злату? Један од значајних детаља била је и обавеза спасавања хартија од вредности код новчаних приватних завода, као и у државним установама Управе фондова, класне лутрије и других. Истовремено, на који начин је вршена размена новчаница избеглицама и да ли је било одступања од норми које је утврдио Министарски савет? Колико је била понуда српских новчаница последњих месеци у Швајцарској и на другим новчаним пијацама, што би имало за последицу пљачкање српског народа?

У једној од интерпелација Николи Пашићу осам народних посланика је указало на чињеницу да се скоро навршава година дана откако је српска војска напустила отаџбину и истиче се да се на основу оскудних гласова из окупираних земља може закључити да је становништво Србије у страховито тешком положају и потпуно лишено средстава за одржавање живота и да се налази у ропском положају. Зато је захтевано од Краљевске владе да нађе начине да се заробљеном становништву дотури храна и одело и спречи даље хапшење мушког и женског становништва. Тим поводом, упућено је питање Влади да ли зна у каквом је положају становништво земље и да ли је до сада нешто предузела да побољша тај положај.

Истовремено, упућена је интерпелација Николи Пашићу о повлачењу српских регрута који су од Призрена кроз Албанију били доведени до Битоља, одакле су преко Елбасана враћени у Албанију да би после тога били пребачени у Бизерту. Од Владе је тражено да саопшти колико је хиљада регрута било у том походу, колико их је пребачено у Бизерту и колико је остало живих и за војску способних. Оно пак што је још теже тражено јесте да се каже ко је наредио да се, кад су стигли до Битоља, врате назад у Албанију иако је било једноставније да дођу до Солуна. Како је током тог путовања један број од њих умро, подносиоци интерпелације то означавају као „страховити злочин“ за који је Влада морала до тада да именује кривца.

Друго питање, које је већ једном постављено, још драстичније је. При повлачењу војске по нечијој наредби поведена су и деца од 14 до 16 година и стигла до Косова где су остављена. Тражено је да се утврди ко је то наредио, колики је број деце, где су остављена и зна ли Краљевска влада шта је њима.

Српских избеглица било је у Швајцарској, Француској, Италији и Грчкој, а међу њима било је и благајника разних надлештва који нису предали државни новац којим су располагали. Зато је група посланика поставила питање министру финансија да ли зна имена благајника који су избегли, а да претходно нису предали новац, како са њим располажу и зашто је министар дозволио да се они евакуишу ван седишта српске Владе. Солидарност према српском народу била је показана у пријатељским земљама у којима су боравили Срби који су сакупљали добровољне прилоге као помоћ. Тај новац требало је да буде предат Средишњем скупштинском одбору. Међутим, до 1. октобра 1915. године то није учињено. Зато је упућена интерпелација министру унутрашњих дела да ли му је познато колико је тог новца сакупљено, шта је са тим новцем урађено? Истовремено, и са новцем који је из Русије донео Никола Пашић, председник Министарског савета и министар иностраних дела.

Како је напуштање земље пред налетом непријатеља изузетно озбиљан подухват, интерпелацијом је затражено објашњење од министра привреде каква је судбина судских архива, утолико пре што се тамо налазе важни предмети, од тапија на имовину, признанице предате суду ради потврде или интабулације, менице, интабулационе књиге, оригинални тестаменти и друго. Да ли је то заштићено или бар делимично склоњено.

Одлука Краљевске владе и Врховне команде о повлачењу војске из земље нимало није била једноставна. Доносила је велики ризик управо због правца њеног одступања, а и због временских услова и одговарајуће опремљености. Кад се томе дода и непријатељски однос албанског становништва, који је резултирао и честим нападима на њу, онда се могло и очекивати да ће

бити и значајнијих жртава, не само од оружја већ и од глади, изнемоглости и хладноће. Зато је упућена интерпелација министру војном да саопшти да ли је вођена евиденција умрлих или погинулих бораца при повлачењу преко Албаније и на Крфу и Бизерти. Тражено је да се наведу и команде тих жртава.

После жестоких борби на Солунском фронту било је доста рањених и болесних војника, који су упућивани у јужну Француску на лечење. Међутим, са малом новчаном накнадом нису могли дуго да издрже, а ако би морали остати на лечењу, нису могли тамо примати ни своје мале плате. У вези са тим, затражено је од министра војног да одговори да ли је Министарство предузело нешто да се овим војницима притекне у помоћ, не само у новцу већ и у материјалном погледу.

Министар привреде требало је да одговори на интерпелацију шта је са новчаним заводима који имају основну главницу, улоге на штедњу, позајмљени капитал, резервне фондове и друго. Тражен је одговор да ли је министар издао налог о евакуацији те имовине, на који начин ће бити сачувана и да ли су сви новчани заводи евакуисали своју имовину и где се она налази. Наредна интерпелација министру привреде односи се на исти проблем, односно на Управу фондова где се налази новац становништва, приватни депозити, капитал резервних фондова, велики улози на штедњу, позајмљени новац са стране и друго и да ли је она безбедно евакуисана.

Како се са војском повлачио и велики број цивила, међу њима су били и општински службеници који су се у страним земљама нашли без икаквих средстава за живот и, како се каже у интерпелацији, „и данас се муче и злоупате на најужасније начине.“ Они су се писмено обраћали министру унутрашњих дела за помоћ, па је зато постављено питање зашто министар није нашао начин да тим председницима, деловођама и осталим општинским часницима даје плате, како би могли да преживе у иностраној земљи.

На 47 редовном састанку Народне скупштине, 5. септембра 1916. године на Крфу, упућена је интерпелација министру војном о положају неких нераспоређених официра, посебно у Дринској дивизијској области. Истиче се да је режим нераспоређених официра веома тежак, неправичан, па чак и понижавајући за људе који се већ пет година боре за отаџбину, а један број још увек носи ране задобијене у ратним сукобима и приликом повлачења кроз Албанију. Нижи и виши официри станују под шаторима, који већином прокишњавају, упућени су да сами себе послужују, па и обављају такве радове који се не слажу са статусом официра. Болесни официри, као и рањени, задржавају се у депоу и не упућују се на лечење без обзира на то што за то постоје мишљења лекарских комисија. За најмање иступе изричу се драконске казне којима им се одузимају и припадајући новац и храна и мора да гладују или да се ослоне на помоћ својих другова. Истовремено,

новац који им припада не могу да шаљу својим породицама у окупираној земљи. Зато се од министра захтева да спроведе детаљну истрагу и да се та неправда отклони.

На Трећом редовном састанку Народне скупштине, 12. септембра 1916. године, приликом разматрања Закона о изменама и допунама Закона о потпори војних инвалида и породица погинулих, од рана умрлих или несталих војника од 10. априла 1914. године, три посланика су упутила интерпелацију у којој се наводи да је министру војном познато да у редовима војске међу редовима и подофицирима има сиротих сељака који су оскудевали за намирнице, а кад су имали, сада остали и без својих домова, те немају откуда ни маријаша да добију моле да се војницима и подофицирима, уместо по три динара, дају 15 динара месечно, до повратка на своје огњиште, макар и на терет будућих дуговања.

Ниједна интерпелација од стране Краљевске владе није била потцењена, већ је прихваћена са пуно озбиљности и о њима се расправљало и на тајним и на јавним седницама Скупштине. Не може се извући закључак да су имале намеру да изазову кризу Владе, него да омогуће што ефикаснији рад, али и одговорност оних који то не поштују. Уследило је доношења низ закона, који су били услов даљег наставка ослободилачке борбе. Уочивши овај значајан проблем, млада ауторка, дипломирани правник Нина Костић је у „Лесковачком зборнику“, бр. 57, Лесковац 2017. године објавила изузетан чланак под насловом „Законодавна активност Народне Скупштине Краљевине Србије 1916. године на Крфу“ указујући на важне одлуке које су допринеле успешном наставку ослободилачке борбе српског народа у Првом светском рату и доношене на основу захтева из интерпелација.

Закључак

У настојању да се после једног века модерне српске историје што детаљније и објективније прикаже Први светски рат, који је назван Великим ратом, не по свом карактеру већ по броју земаља које су њему учествовале, а за Краљевину Србију по томе што је, уз велике жртве, успела да ослободи окупирану земљу и да српском војнику подигне споменик херојства и само пожртвовања. Снага Краљевине Србије није се само огледала у незабележеној храбрости својих војника, којима су се на Солунском фронту дивили сви савезници и на значајним годишњицама у својом престоницама им одавали посебну почаст, већ и у способности да демократску атмосферу, на чијој су перјаници били на почетку двадесетог века поштују и када им највише законодавно тело ради у другој држави у ратним условима. Зато подношење интерпелација, као важне одреднице демократског духа, није схваћено трагично, већ се са пуно одговорности прионуло послу да се исправи све што је означено као пропуст у току повлачења војске из

земље и боравка на туђој, али пријатељској земљи. Нисмо присталице такозване алтернативне историје, али се залажемо за што објективнију оцену одговарајућих одлука највиших власти у земљи, какао се евентуалне грешке, које имају скупу цену, у првом реду у људским животима, не би понављале. У историји једног народа превелика глорификација једног догађаја, а стављање на маргине другог подједнако важног је недопустив поступак.

ИЗВОР

Стенографске белешке Народне скупштине сазване Указом од 12. јула 1914. године у ванредном сазиву у Нишу, а Указом од 16. јула 1916. године ради продужења седнице у вароши Крфу, од 42 до 68 састанка, од 28. августа до 9. октобра 1916. године, Крф 1918. Штампано у Државној штампарији Краљевине Србије, 1918. године

ЛИТЕРАТУРА

Нина Костић, „Законодавна активност Народне скупштине Краљевине Србије 1916. године на Крфу“, Лесковачки зборник, 57, Лесковац, 2017, стр. 127-137.

Summary

Zivan Stojkovic

INTERPELATIONS IN THE NATIONAL ASSEMBLY OF THE KINGDOM OF SERBIA IN THE KRF IN 1916

This paper points to the difficult position of the Serbian population in the enslaved country and of Serbian soldiers and civilians who had to come to the territory of another country with large incidental losses. What constitutes a special curiosity is the functioning of the legislative and executive authorities outside the territory of their occupied country. It is a belief that freedom must be granted, even if the price was many victims and heroic people.

In order to show the complexity of such a functioning of the authorities and the army, we have determined that the reference to the interpellations of the opposition deputies show the complexity of the situation, and the possibility of condemning the Government for certain procedures, which could, in the logic of things, lead to the vote of her mistrust. However, instead, the complexity of the situation was taken into account, and the National Assembly of the Kingdom of Serbia, in Corfu in 1916, passed key laws for further continuation of the struggle and the achievement of the final goal - the liberation of the country.